

Program Prac

Konserwacji zabytkowych organów

f. „Dominik Biernacki w Dobrzyniu n/Wisłą”

W Bazylice Mniejszej p.w. św. Jana chrzciciela w Parczewie

Ul. Kościelna 77, 21-200 Parczew

Woj. Lubelskie, diec. siedlecka

Instrument 28-głosowy, systemu pneumatycznego ustawiono na osi chóru muzycznego, obudowano szafą o konstrukcji ramowo-filongowej – z prospektem w stylu neogotyckim – z drewna sosnowego malowanego na dąb. W latach 80-tych XX w. organy rozbudowano, obecnie posiadają 37 głosów.

Mechanizm i prospekt podzielony został na trzy części. W środkowej części, bezpośrednio za stołem gry, szafa jest niższa i bez piszczałek prospektowych, by umożliwić ekspozycję witraża do wnętrza świątyni. Po obu stronach środkowej części znajduje się symetryczny prospekt z wyeksponowanymi piszczałkami cynkowymi. Wewnątrz szafy, na środku usytuowano w sposób piętrowy dwa miechy pływakowe, zaś po obu stronach znajdują się wiatrownice manualów i pedału. W lewej części ustawiony werk manualu pierwszego, w prawej – manualu drugiego, ujęty żaluzją (Schwellwerk). Głosy pedałowe ustawione są za głosami manualu.

Instrument został rozbudowany w l. 80-tych XX w. dobudowane głosy umieszczono w kilku poziomach z tyłu organów, między szafą a ścianą chórową. Dodatkowo dodano wówczas osobny miech pływakowy, ustawiony z prawej strony za szafą, trakturę pneumatyczną poprowadzono rurkami plastikowymi.

Oryginalny głos: Dzwonki – obecnie jest niesprawny, odłączony od traktury, bez możliwości zarejestrowania, usytuowany z tyłu organów.

Elektrowentylator starego typu, hałaśliwy, wraz z dobudowanym wielkim miechem pływakowym znajduje się w pomieszczeniu wieży kościoła, do organów podłączony jest kanałem o dużym przekroju.

Traktura gry i rejestrowania – pneumatyczne. Przewody pneumatyczne w zdecydowanej większości plastikowe, wtórne, częściowo w stole gry i przy wiatrownicach łączone (ołów-plastik). Część konduktów i kanałów wiatrowych wykonana z kanalizacyjnych rur PCV.

Sterowanie żaluzją (Schwellwerk) Manualu II i mechanizmem Crescendo/Decrescendo odbywa się za pomocą dźwigni nożnych w stole gry.

Wiatrownice manualów i pedału są stożkowe, piszczałki w układzie chromatycznym. Mieszki pod wiatrownicami i w rele w większości szpaltowe, z grubego materiału, wtórne. Przy systemie wiatrowym znajduje się aparat Tremolo (wtórny).

W systemie wiatrowym funkcjonują cztery miechy pływakowe:

- miech pływakowy (wtórny) w pomieszczeniu wieży z dwoma czerpakami klinowymi i kalikowaniem nożnym, z podłączonym elektrowentylatorem,
- dwa miechy pływakowe (oryginalne) w środkowej części szafy, usytuowane na dwóch poziomach jeden nad drugim, połączone ze sobą sztabami stalowymi synchronizującymi pionowy ruch tłoków, każdy z miechów z czerpakiem klinowym – mechanizm kalikowania jest zdemonstrowany,
- miech pływakowy (wtórny) dla części dobudowanych głosów.

W swojej dyspozycji organy te posiadają 3 głosy językowe i znaczną ilość różnorodnych barw – głównie dzięki dobremu doborowi głosów przez budowniczego (zwłaszcza w niskim i średnim rejestrze). Registry rozlokowano w jednej linii nad klawiaturą manualu II, w części centralnej umieszczona tabliczka firmowa i wskaźnik Crescendo/Decrescendo.

Zakres klawiatur manualów: C-g''' – 56 klawiszy.
Zakres klawiatury pedałów: C-d' – 27 klawiszy.

Dyspozycja organów (oryginalna):
Registry kolejno od lewej:

Manual II: (porcelanki różowe)

- Dzwonki	[Flet oktav. 4'] ²
- Klarinet	8' gł. językowy
- Pikolo	2'
- Gemshorn	4'
- Concertflet	4'
- Vox Coelestis	8'
- Aeolina	8'
- Flet łagodny	8'
- Prync. skrzypcowy	8'
- Salicet	16'

Manual I: (porcelanki białe)

- Trompet	8' gł. językowy
- Mikstura	4 chóry
- Kwinta	3 1/4'
- Oktawa	4'
- Dolce	8'
- Amabilis	8'
- Fagot	8'

² Dzwonki – oryginalny mechanizm tego głosu jest obecnie odłączony, niesprawny. Pod ten oryginalny włącznik podłączono dobudowany głos Flet oktav. 4'.

- Gamba 8'
- Bourdon 16'
- Pryncypał 16'
- Pryncypał 8'
- Rorflet 8'

Pedał: (porcelanki zielone)

- Subbass 16'
- Wiolon 16'
- Kontrabas 8'
- Wiolonczela 8'
- Fletbas 8'
- Puzonbas 16' gł. językowy

Połączenia: (porcelanki różowe, białe, zielone i dwubarwne)

- Manual I do Pedału
- Manual II do Pedału
- Superoktaw Pedału
- Manual II / I
- Superoktaw Man I
- Superoktaw Man II / I
- Sub Manualu II / I
- Superoktaw Man II

Przyciski podklawiaturowe:

Autom. Pedału, Piano, Mforte, Forte, Tutti, Cresc./Decresc.

Głosy dobudowane: (włączniki z prawej strony klawiatur, poniżej oryginalnych rejestrów)

Chorałbas	4'	}	Pedał
Mixturbas	4 ch.		
Szpicflet	4'	}	Manual I
Flet minor	4'		
Gemshorn	2'		
Kwinta	1 1/3'	}	Manual II
Siflet	1'		
Acuta	3 ch.		
Blokflet ³	4'		

Strój Pryncypału 8' a – 431 Hz przy temp. ok. 4° C.

³ Właściwie register [Flet oktaw. 4'].

I. Obecny stan zachowania organów

Opisany pokrótce instrument jest dziełem znanej i cenionej fabryki Dominika Barmackiego w Dobrzyniu nad Wisłą. Najwyższy poziom wykonania prezentują organy wykonane przez ten Warsztat w okresie sprzed I wojny światowej.

Instrument ten niewątpliwie przedstawia znaczną wartość nie tylko w aspekcie muzycznym, jak też historycznym – jako spuścizna dawniejszych pokoleń – i zasługuje na konserwację główną. Przeprowadzenie gruntownej konserwacji pozwoli nie tylko na przywrócenie utraconych walorów organów, jak: sprawność mechanizmu, intonację głosów, stroj, ale też znacznie przedłuży żywotność i wpłynie na stan zachowania w przyszłości.

Instrument jest obecnie używany w grze liturgicznej, funkcjonuje z wieloma istotnymi usterkami techniczno-muzycznymi.

Nie dysponujemy obecnie dokładnymi informacjami dotyczącymi działań naprawczych przy tym instrumencie dokonanych w czasie, dokładniejszy opis będzie możliwy po przeprowadzeniu demontażu i głębszych oględzin organów. Z widocznych działań, przeprowadzanych w czasie odnotować należy:

- W okresie powojennym dobudowano elektrowentylator wraz z miechem pływakowym, znajdujące się w pomieszczeniu wieży – wtedy odłączono mechanizm kalikowania przy miechach pływakowych w szafie.
- W l. 80-tych XX w. przeprowadzono rozbudowę instrumentu o 9 głosów rozdzielonych pomiędzy manualy i pedały, na osobnych wiatrownicach, dobudowano też mniejszy miech pływakowy do tych głosów.
- Wewnątrz organów widać liczne ingerencje różnych osób – m.in. prowadzone były liczne kable elektryczne, założone na szafie świetlówki, itp. Ingerencje te nie pozostały bez wpływu na obecny stan zachowania.

Stół gry:

W stole gry miejscowo w materiale drzewnym występują ubytki spowodowane przez szkodniki drzewne. Powierzchnie politurowane wokół klawiatur manualów posiadają liczne perforacje i uszkodzenia. Klawisze całotonowe manualów częściowo wypracowane (zwłaszcza w środkowym zakresie klawiatury) Klawisze półtonowe w większości w stanie zadowalającym, kilka półtonów nosi ślady wypracowania. Włączniki rejestrowe w stanie dobrym, miejscowo widoczne ubytki, filcowanie wypracowane. Porcelanki z nomenklaturą głosów w dużej mierze wytarte (około 15 szt.). Filcowanie, garnirowanie klawiatur ogólnie wypracowane. Ława organisty wymaga konserwacji i odnowienia. Klawiatura pedałowa wymaga konserwacji. Elementy traktury klawiatur w dużej mierze wypracowane (filcowanie, muterki skórzane, itp.). Przewody traktury pneumatycznej w stole gry (plastikowe) w złym stanie, występują liczne nieszczelności. Mechanizmy pneumatyczne połączeniowe częściowo niesprawne z powodu nieszczelności i wypracowania materiału. Aparaty pneumatyczne częściowo niesprawne. Mieszki w aparatach stołu gry wypracowane.

Ogólne zanieczyszczenie stołu gry – znaczne. Stan zniszczenia materiału drzewnego przez szkodniki drzewne – miejscowy. Występują widoczne ubytki w materiale drzewnym. Rozregulowanie mechanizmów stołu gry (klawiatury, registry) – duże. Wypracowanie materiału – znaczne (materiał oryginalny, ponad stuletni).

Traktura pneumatyczna gry i rejestrowania:

Traktura gry i rejestrowania poprowadzona jest za pomocą rurek Pb oraz przewodami plastikowymi różnych przekrojów. W przewodach pneumatycznych widoczne są liczne uszkodzenia, zagniecenia ołowiu. Traktura posiada liczne nieszczelności a także uszkodzenia mechaniczne.

Ogólne zanieczyszczenie – bardzo duże. Rozregulowanie mechanizmów traktury – znaczne, widoczne liczne uszkodzenia mechaniczne oraz powstałe w wyniku naturalnego wypracowania.

Wiatrownice:

Substancja wiatrownic bardzo silnie zanieczyszczona (zarówno z zewnątrz, jak i wewnątrz – o czym świadczą m.in. zabrudzenia pod wiatrownicami w okolicy stożków). W materiale drzewnym wiatrownic miejscowo widoczne są ślady i perforacje powstałe na wskutek działania szkodników drzewnych. Materiał uszczelniający (skóra, filc, itp.) w wiatrownicy w znacznym stopniu zużyty i wypracowany. Okleiny skórzane stożków w poszczególnych kancelach głosowych wypracowane⁴. Kłocze na wiatrownicach miejscowo zaatakowane przez robactwo drzewne. Mechanizmy rejestrowe wiatrownic rozregulowane, materiał skórzany wypracowany.

Ogólny stan zanieczyszczenia wiatrownic – bardzo duży, kilkudziesięcioletni. Stan zniszczenia materiału drzewnego przez szkodniki drzewne – miejscowe uszkodzenia⁵. Wypracowanie materiału (skóra, filc, itp.) – znaczne, część tych materiałów nosi ślady uszkodzeń przez szkodniki. Rozregulowanie mechanizmów wiatrownicy – znaczne. Mieszki na konduktach pod wiatrownicami – wypracowane, niejednolite – część była wymieniana w czasie.

Aparat brzmienia:

Korpusy piszczałek drewnianych noszą miejscowo ślady perforacji powstałych na wskutek działania szkodników drzewnych. Część korpusów piszczałek metalowych posiada uszkodzenia powierzchni, odkształcenia (uszkodzenia mechaniczne, deformacje korpusów). Określenie dokładnej specyfikacji aparatu brzmienia będzie możliwe po demontażu głosów. W piszczałkach metalowych widoczne są ubytki i uszkodzenia stroików. Powierzchnia piszczałek prospektowych jest w złym stanie.

Ogólny stan zanieczyszczenia aparatu brzmienia – bardzo duży, wieloletni. Stan korpusów, szpuntów, stroików piszczałek – średni. Całość aparatu brzmienia bardzo rozstrojona. Występują liczne braki w intonacji poszczególnych piszczałek i głosów jako całości.

⁴ Ze względu na stan zachowania całości instrumentu oraz na podstawie wieloletniej praktyki naszego Warsztatu należy domniemywać, że okleiny stożków są oryginalne i w związku z tym muszą zostać całkowicie wymienione.

⁵ Dokładny stan zachowania wiatrownic pod względem ubytków i nieszczelności spowodowanych przez robactwo drzewne będzie możliwe dopiero po demontażu elementów wiatrownic (kłoców, konduktów i mieszek) i dokładnych oględzinach.

System wiatrowy:

Miechy pływakowe umieszczone w środkowej części szafy zanieczyszczone w stopniu znacznym. Opony miechów w stanie dobrym (dokładniejsza ocena ich stanu wymaga częściowego demontażu). Elektrowentylator starego typu, hałaśliwy, usytuowany w pomieszczeniu wieży (istnieje znaczna amplituda temperatury pomiędzy chórem a pomieszczeniem wieży – zwłaszcza w okresie zimowym).

Ogólne zanieczyszczenie miecha i systemu wiatrowego – bardzo duże. Substancja drewna (miechy, kanały wiatrowe) posiadają widoczne uszkodzenia spowodowane przez szkodniki.

Szafa organów:

Szafa organów zanieczyszczona, wymaga konserwacji (od strony wewnętrznej). Drewno miejscowo zaatakowane przez szkodniki drzewne.

Stwierdzenia ogólne:

Opisany instrument ma już ponad 100 lat. Od wielu lat pozostaje w stanie zaniedbania bez jakiegokolwiek opieki organmistrzowskiej (*de facto* od czasów przebudowy w L 80-tych XX w. przy tutejszych organach nie były przeprowadzane żadne poważne prace, w tym nawet podstawowe serwisowanie). Wszelki materiał uszczelniający (skóra, kaszmir, filc), przewody traktury, zostały w dużym stopniu wypracowane. Zniszczenia te wynikają tak z upływu czasu, tzn. z przyczyn naturalnych, jak i braku opieki. Instrument ten jest wartościowym obiektem, zbudowanym przez uznaną firmę i stanowi cenny przykład polskiego budownictwa organowego.

Niekorzystny wpływ na zachowanie substancji organów ma umieszczenie dodatkowego miecha pływakowego i elektrowentylatora w pomieszczeniu bocznym, w którym panują inne warunki klimatyczne niż we wnętrzu organów. Powoduje to zarówno szkodliwe działanie wilgoci jak też duże amplitudy temperatury. Do pogorszenia się stanu organów w znacznej mierze przyczyniły się roboty budowlane prowadzone podczas odnawiania wnętrza i inne prace w kościele.

Ze względu na swoje utracone walory techniczno-muzyczne instrument wymaga pieczołowitej konserwacji, następnie stałej opieki organmistrzowskiej.

III. Ogólny plan działań organmistrzowskich

Instrument na czas prowadzenia prac zostanie całkowicie wyłączony z użytku, do gry liturgicznej niezbędny będzie instrument zastępczy. Instrument ten jest znacznych rozmiarów, prace prowadzone będą w dużej mierze na chórze kościoła, tam też będą składowane zdemontowane i poddawane czynnościom konserwatorskim elementy. Ze względów bezpieczeństwa konieczne jest, aby na czas prowadzenia prac pomieszczenie chóru było zamknięte i wyłączone z użytkowania.

W celu wykonania gruntownej konserwacji konieczne będzie demontaż większości elementów z wnętrza szafy – aparatu brzmienia (głosów), mechanizmu wiatrownic (konduktów z mieszkami, stożków i „uzbrojenia” wiatrownic), traktury pneumatycznej oraz systemu wiatrowego (m.in. tłoki miechów). Stół gry należy całkowicie zdemontować i zabrać do warsztatu organmistrzowskiego, gdzie dokonana zostanie jego konserwacja i częściowa rekonstrukcja.

Część prac przeprowadzona zostanie na miejscu, konserwacja bądź rekonstrukcja niektórych elementów będzie wymagała przewiezienia ich do Warsztatu Organmistrzowskiego.

Całość instrumentu należy gruntownie oczyścić (aparat brzmienia, mechanizm, wiatrownice, stół gry, system wiatrowy).

Elementy drewniane należy sprawdzić pod kątem obecności robactwa drzewnego, całość elementów drewnianych – jak również wewnętrzną stronę szafy trzeba zaimpregnować odpowiednim preparatem do ochrony drewna przeciwko robactwu drzewnemu, pleśniom, grzybom, itp. (np. preparat „Hylotox”).

Należy zrekonstruować wypracowany i zużyty materiał taki jak: skóra owcza, skóra bydlęca, filc, itp. z użyciem materiałów naturalnych odpowiedniej jakości.

Gdyby podczas prac konserwatorskich ujawnione zostały wady ukryte, dotychczas nieznanne i nieopisane w tym Programie Prac, Inwestor będzie o tym natychmiast powiadomiony. Może to mieć wpływ na zakres i koszty prac.

Po zakończeniu prac przy zdemontowanych częściach aparatu brzmienia, mechanizmu, całość zostanie zamontowana z powrotem na chórze kościoła. Końcowym etapem prac będzie regulacja mechanizmu, intonacja głosów z zachowaniem oryginalnej charakterystyki brzmienia i strojenie z zachowaniem zastanej wysokości stroju.

Po zakończeniu wszystkich czynności konserwatorskich instrument zostanie przedstawiony do odbioru końcowego przez Osoby uprawnione, wskazane przez Inwestora.

IV. Szczegółowy program prac organmistrzowskich

1. Stół gry:

- demontaż z chóru muzycznego, przewiezienie do warsztatu organmistrzowskiego,
- całkowity demontaż stołu gry na elementy pierwsze,
- gruntowne oczyszczenie,
- rekonstrukcja okleiny klawiatury⁶ manualu II,
- rekonstrukcja okleiny klawiatury manualu I,
- całkowita rekonstrukcja przewodów pneumatycznych w stole gry,
- filcowanie klawiatur manualów,
- garniowanie klawiatur manualów,
- renowacja powierzchni politurowanych, naprawa ubytków,

⁶ Wzrusze całotonowe, pokryte okleiną z masy plastycznej – na manuale II okleina bez frontów, na manuale I okleina.

- renowacja tabliczki firmowej,
- rekonstrukcja uszkodzonych bądź nieczytelnych porcelanek z nomenklaturą głosów (15 szt.),
- konserwacja klawiatury pedałowej,
- rekonstrukcja mechanizmów połączeniowych (wymiana wypracowanego materiału uszczelniającego, zużytych elementów),
- przegląd i rekonstrukcja wypracowanych elementów aparatów pneumatycznych (uszczelnienia, okleiny krążków, itp.),
- rekonstrukcja wypracowanego materiału w innych elementach stołu gry (skóra, filc, kaszmir),
- montaż, regulacja mechanizmów stołu gry.

2. Aparat brzmienia:

- demontaż wszystkich piszczałek z kłoców w poszczególnych głosach,
- oczyszczenie (w tym na mokro),
- przegląd szczelności korpusów i stanu stroików w piszczałkach,
- odnowienie korpusów piszczałek prospektowych w kolorze srebrny-chrom,
- odnowienie powierzchni piszczałek cynkowych wewnętrznych w kolorze srebrnym,
- rekonstrukcja mechanizmu urządzenia (głosu) Dzwonki,
- montaż aparatu brzmienia,
- intonacja z zachowaniem oryginalnych cech brzmieniowych głosów,
- strojenie głosów z zachowaniem zastanej wartości stroju.

3. Wiatrownice:

- demontaż kłoców, pfeiffenbrettów, konduktów z mieszkami, relaisów,
- oczyszczenie,
- demontaż wszystkich wentyli tonowych (stożków),
- oczyszczenie wentyli z wypracowanego oskórowania,
- oklejenie (rekonstrukcja oskórowań) wszystkich wentyli (skóra owcza),
- oczyszczenie konduktów z wypracowanych mieszków,
- rekonstrukcja wszystkich mieszków (skóra owcza szpaltowa),
- rekonstrukcja wypracowanego materiału aparatury rejestrowania wiatrownic,
- montaż wentyli tonowych,
- montaż mieszków,
- regulacja działania mechanizmów wiatrownic i relaisów.

4. Traktura gry i rejestrowania:

- demontaż starej traktury,
- całkowita rekonstrukcja traktury pneumatycznej,
- regulacja działania traktury.

Traktura poprowadzona jest w większości rurką plastikową, tylko w części rurką ołowianą. Większość pozostałych rurek Pb jest załamana, w złym już stanie. Niezbędne jest ujednolicenie traktury poprzez doprowadzenie rurki pneumatycznej igielitowej i likwidacja wielokrotnych połączeń traktury ołów-plastik, co sprzyja powstawaniu nieszczelności i spadku sprawności traktury.

5. Miechy i system wiatrowy:

- demontaż (częściowy) systemu wiatrowego (tłoki miechów, część kanałów wiatrowych),
- oczyszczenie,
- przebudowa systemu wiatrowego (odłączenie miecha znajdującego się w wieży),
- przebudowa kanałowania,
- usunięcie kanałów z rur PCV, zastąpienie ich drewnianymi,
- włączenie zakupionego przez Parafię nowego elektrowentylatora do systemu wiatrowego (wewnątrz szafy organów),
- budowa regulatora przy nowym elektrowentylatorze,
- ustalenie prawidłowych parametrów ciśnienia w systemie wiatrowym, odpowiedniego obciążenia miechów.

Po wykonaniu wszystkich czynności organmistrzowskich przy zdemontowanych częściach nastąpi montaż na chórze kościoła. Mechanizm zostanie wyregulowany, głosy zintonowane i nastrojone.

V. Podsumowanie

Inwestor własnym kosztem:

1. Zapewni pomoc stolarską przy pracach stolarskich nieuwjętych w tym Programie Prac, związanych np. z ewentualną wymianą niektórych drewnianych części konstrukcyjnych, zniszczonych przez robactwo (co okaże się ostatecznie podczas dokładniejszego przeglądu instrumentu przy demontażu).
2. Z pomocą stolarza dokona częściowej zabudowy z tyłu szafy, chroniącej wnętrze organów od szkodliwego działania czynników atmosferycznych od strony witraża i ściany chórowej (światło słoneczne, wilgoć, niska/wysoka temp.).
3. Zakupi nowy cichobieżny elektrowentylator dla organów oraz dokona elektrycznego podłączenia elektrowentylatora 400V z podłączeniem tablicy zabezpieczającej, etc.

